

Geen cultus, maar cultuur

door Hans Bouma

Het zou helemaal niet zo vreemd zijn, wanneer wij de ons overal omringende aardse werkelijkheid als heilig, als goddelijk ervoeren. Die werkelijkheid - die we nu verder maar als 'natuur' zullen aanduiden - is daar geheimzinnig, verwonderlijk, imponerend, eerbiedwekkend genoeg voor. We zouden ons mindere goden kunnen kiezen. Voor een echte natuurreligie valt stukken meer te zeggen dan bijvoorbeeld voor de bij ons zo verbreide produktiereligie. Ons vooruitgangsgeloof háált het eenvoudig niet bij een authentic natuurgeloof. Anders dan de platvoerse grootheden, die wij zo toegewijd plegen op te hemelen, heeft de natuur niveau. Je ziet hoog tegen haar op, ze dwingt respect af, je gaat zomaar door de knieën voor haar.

Ook al schijnt er alle reden voor te zijn, we bewijzen de natuur geen enkele dienst door ons vol overgave aan haar te onderwerpen. Onze serviele aanbidding brengt haar in de grootste verlegenheid. Ze weet totaal geen raad met haar goddelijke status. Haar ambities liggen elders. Ze is helemaal niet geschikt om voor godin te spelen. Daar is ze niet op gebouwd. We zouden haar meedogenloos overvragen. Eigenlijk moet ze haar heiligverklaring als een belediging opvatten. Alsof dát haar ideaal was: trots op een troon zitten en ons onder de duim houden. Want dáár zou het toch op uitlopen. Ze weet wel iets leukers. Iets, waarbij - behalve zij - ook wij meer tot ons recht zouden komen: vriendschap, coöperatie, partnership. De natuur wil graag voor vol worden aangezien. Als godin voelt zij zich buiten spel gezet. Zoals de natuur ook óns graag voor vol wil aanzien. Ook wij moeten het spel meespelen. Geen slaven, maar partners wil zij aan ons hebben.

In de bijbel mag de natuur zonder meer zichzelf zijn. Terwijl ze overal rondom Israël als godin moet opdraven, geeft de Torah haar barmhartig de plaats die haar toekomt. Voor Israël geldt de natuur niet als een magische macht, een absolute grootheid, een fatum, maar als creatie van God. De door

Israël uitgevoerde desacralisatie van de natuur houdt de redding van de natuur in. Op haar nummer gezet, kan ze eindelijk gaan meetellen. Tot haar werkelijke proporties teruggebracht, slaat ze het prachtigste figuur. Als schepping van God heeft ze een eigen integriteit, een intrinsieke waarde. Een onherroepelijk besluit stuwt haar voort. De adem van de Heilige vaart door haar heen. Scheppenderwijs heeft God zijn hart in haar gelegd. Wie aan de natuur komt, komt aan God. Niét omdat Hij met haar samenvalt, in haar opgaat. Hij staat áchter haar, Hij is haar auteur, haar beschermheer, haar toeverlaat.

De manier, waarop wij de natuur ontgoddelijkt hebben, heeft niets te maken met wat in het oude Israël op dit punt gebeurt. Ook wij roepen de natuur tot de orde, maar niet tot de orde van haar eigen creatuurlijkheid, maar tot de orde van onze heerszucht en expansiedrift. Het resultaat van ónze desacralisatie is een ontzielde natuur, een manipuleerbaar object, stoffelijke materie, materiaal waar wij naar believen over kunnen beschikken.

Mantinger zand

In zichzelf heeft dit materiaal niet de minste waarde. Het wordt pas van belang, wanneer wij er iets mee doen, iets nuttigs, iets waar we profijt van hebben. De betekenis van de natuur wordt bepaald door haar betekenis voor óns.

De situatie is er voor de natuur niet beter op geworden. Het mag dan geen pretje zijn om voor godin te moeten doorgaan, de volstrekte onderdanigheid waarmee wij haar thans hebben opgeknapt is helemaal een ramp. Wéér krijgt ze niet waar ze zo naar hunkert, minder dan ooit is er sprake van vriendschap. In wezen is er niets veranderd. De rollen zijn alleen maar omgedraaid. De slavernij, waartoe we onszelf eenmaal verplichtten, hebben we de natuur opgedrongen. Wij zijn nu de goden, die de dienst uitmaken. De natuur heeft maar naar onze pijpen te dansen. We zijn niets opgeschoten. We zitten nog steeds in het slop van de vergoddelijking. Op de keper beschouwd zijn we er een flink eind op achteruitgegaan. Van de verzakelijkte en gemanipuleerde natuur is vrijwel niets over. De natuur is uitgeput, ze hapt naar adem. Ze is doodop van alle driftige vitaliteit, die wij op haar hebben botgevierd. Elk ogenblik kan zijn ons ontvallen. En wat moeten we dán beginnen?

Het is erg verleidelijk de zo getiranniseerde natuur van de weeromstuit weer haar vroegere goddelijke status te verlenen. Alleen in een sfeer van aanbidding en verering schijnt ze veilig te zijn. Maar voor de zoveelste maal zouden we de natuur te kort doen. Hoezeer de cultus van de sacralisatie ook te verkiezen is boven de cultus van terreur en uitbuiting, de natuur verdraágt geen cultus, geen enkele. De natuur vraagt geen cultus, maar cultuur - en dat is iets totaal anders.

Op onvergetelijke wijze geeft Paulus in zijn brief aan de Romeinen stem aan het ongeduldige verlangen van de telkens weer niet serieus genomen natuur, wanneer hij schrijft: 'met reikhalzend verlangen wacht de schepping op het openbaar worden der zonen Gods' en 'wij weten, dat tot nu toe de ganse schepping in al haar delen zucht en in barrensnoed is'.

Een gunst van de natuur

De natuur redt het uitstekend zonder ons. Ze heeft haar eigen vaart, haar eigen zin, haar eigen geschiedenis. Toch daagt ze ons uit, doet ze alsof ze ons wél nodig heeft. Ze prikkelt onze nieuwsgierigheid, suggereert allerlei mogelijkheden, werkt op onze verbeelding - wat wil zij toch van ons? Ze dingt naar onze vriendschap, ze haakt naar een gedeelde geschiedenis, een gezamenlijke toekomst. Spontaan biedt zij zich aan als onze partner. Wie weet wat men met z'n tweeën op touw kunnen zetten! We kunnen zeggen: heel de natuur vormt één verrassende invitatie tot: cultuur. Royaal stelt de natuur zich open voor onze menselijke aspiraties. Inschikkelijk schept zij ruimte voor experiment, verandering, nieuwe ontwikkelingen. Ze wil kennelijk, dat we ons thuisvoelen bij haar.

In zekere zin heeft de natuur het met ons te doen. We vallen nogal uit de toon. We zien er een beetje zonderling uit. 't Is net alsof we nog niet helemaal af zijn. Er mankeert van alles aan ons. Ze heeft veel mooiere kinderen. We zijn bepaald deerniswekkend. Maar we halen het, en hoe! In onze zwakheid zou wel eens onze kracht kunnen liggen. Van onze nood zouden we best 's een deugd kunnen maken. Vindingrijk speelt de natuur in op onze onvolkomenheid. Juist vanuit ons tekort hebben we haar wat te bieden. Gebrek-kig als we zijn, zullen we immers alles op alles zetten om op de been te blijven. We kunnen ons niet permitteren in onze omstandigheden te berusten. We moeten aan de slag. Onze onvolmaaktheid wordt een bron van activiteit. En activiteit is een eerste voorwaarde voor de coöperatie, de cultuur, de vriendschap, waar de natuur zo naar verlangt. We hebben het maar goed getroffen met de natuur. In de culturele activiteiten, waartoe ze ons probeert, houden we ons niet alleen staande, maar komen we ook tot een hoogst opmerkelijke zelfrealisatie. Bezig met de ontvouwing van de natuur, werken we aan onze eigen ontplooiing. We ontdekken onszelf in onze typisch menselijke mogelijkheden. We ontdekken en profileren onszelf met name in onze creativiteit.

Hoge Veluwe

Cultuur is een uitnodiging. Een spel, dat de natúúr arrangeert. Cultuur is een gunst van de natuur. Een unieke kans voor ons om samen met de natuur onszelf te worden. Het ligt voor de hand, dat wij, als geïnviteerden, ons strikt houden aan de regels van het door de natuur ontworpen culturele spel. We mogen wel met nieuwe initiatieven komen, maar we dienen daarbij duidelijk binnen de perken van de natuur te blijven. Nu is het speelveld, waarop de natuur ons onthaalt, bijzonder ruim. Het biedt ons alle gelegenheid tot veelzijdige culturele ontwikkeling. Maar er zijn grenzen. Het moet leuk blijven. De natuur is voor heel wat te vinden, ook, juist voor experiment en avontuur, maar het moet allemaal wel kúnnen. 'Onze culturele bedrijvigheid moet wel binnen haar specifieke mogelijkheden vallen, mag niet indruisen tegen haar eigen aard, mag haar niet overvragen en onderschatten. Het spel mag geen ernst worden. We moeten er sámen wél bij varen. Wanneer het alleen om onze eigen winst te doen is, wanneer we gaan domineren, is de aardigheid er van af. Het spel van de cultuur is per definitie samenspel. Je bent vrienden of niet. Solospel betekent de ondergang van de cultuur. Wie alleen wil spelen is a-sociaal.

Op het eerste gezicht lijkt cultuur een strijd - een struggle for life. De natuur heet ons allerminst welkom. Ze schijnt eerder een bedreiging dan een invitatie. Ze maakt het ons niet gemakkelijk. Maar dit hoort bij het spel, waarvoor zij de regels vaststelde. De natuur gooit zichzelf niet weg. Zij wil veroverd worden - zoals een vrouw veroverd wil worden. Het gaat allemaal niet zomaar. We moeten eerst maar eens tonen, dat we haar vriendschap waard zijn.

We hebben de natuur in haar zo typisch vrouwelijke trots verkeerd begrepen. Dom en agressief zijn we haar te lijf gegaan. We hebben haar niet veroverd, maar verkracht. Aan echte cultuur zijn we niet toegekomen. We spelen vals. De natuur is bij voorbaat degene, die verliest. Maar de natuur is niet alléén de dupe. Doordat wij haar diepe, ontroerende appèl niet hebben beantwoord, zijn we hopeloos in onze zelfverwerkelijking blijven steken. We mogen dan heel wat mán's zijn tegenover de natuur, echter ménsen heeft zij nog lang niet aan ons.

Adres van de schrijver:

Foto's: E.E. Booy - Hietink, Arnhem